

EL TRIENNI LIBERAL A VILA-RODONA I A L'ALT CAMP

Ramon Arnabat

Durant el Trienni Liberal (1820-1823) l'enfrontament entre liberals i reialistes esclatà amb tota virulència, i es convertí en una mena d'assaig de les guerres carlines que assolaren Catalunya al llarg del segle XIX¹, per això ens ha semblat interessant de fer-hi una aproximació des de Vila-rodonà i l'Alt Camp.

VILA-RODONA A COMENÇAMENTS DEL SEGLE XIX²

L'economia de Vila-rodonà a començaments del segle XIX era predominantment agrícola, d'una agricultura a mig camí de la comercialització vitivinícola, ja que la producció de cereals (blat, mestall i ordi): unes 3.500 quarteres, era superior a la producció vinícola: unes 2.000 càrregues de vi, tant pel que fa a l'extensió dels conreus, ja que els dedicats als cereals representaven el doble dels que es dedicaven a la vinya, com pel valor de la producció: unes 8.750 lliures pels cereals, i unes 5.000 lliures pel vi³. L'única indústria

¹ Pel Trienni Liberal a Catalunya vegeu Jaume TORRAS: *Liberalismo y rebeldía campesina*, Barcelona, 1976; Josep FONTANA: *La fi de l'Antic Règim i la industrialització*, Barcelona, 1987; i Ramon ARNABAT: *Liberals i reialistes. El Trienni liberal al Penedès (1820-1823)*; Lleida, 1997.

² Comptem per aquest període amb els excel·lents treballs de Josep SANTESMASES: *El segle XIX a Vila-rodonà*, Valls, 1984 i *Els arrendaments municipals del segle XVIII a Vila-rodonà i Testaments de Vila-rodonà segles XVII-XIX*, Valls, 1995.

³ Les dades són molt semblants pel darrer terç del XVIII i el primer terç del XIX. Per finals del XVIII vegeu el *Manuscrit 1.769* de la Biblioteca del Palacio Real de Madrid (BPRM), fol.117-122 on es recullen les respostes de l'ajuntament de Vila-rodonà al qüestionari de Francisco de Zamora l'any 1787 (treballarem aquest document en un proper article d'aquesta revista). Pel primer terç del XIX vegeu l'Arxiu Diocesà de Barcelona (ADiocB), carpeta "Delmes i drets d'estola que percibió en el año

existent a Vila-rodona al tombant de segle XIX era la dedicada a la transformació de productes agrícoles, és a dir algun molí de gra i alguna fàbrica d'aiguardent. A més cal constatar la presència de menestrals pelaires i de teixidors de lli, tot i que anaren perdent pes al tombant de segle⁴.

Vila-rodona, i la comarca de l'Alt Camp en general, van patir directament la crisi agrària de començaments del segle XIX, cosa que va quedar reflectida en l'evolució demogràfica ja que la població de la comarca es reduí de forma considerable entre el darrer terç del XVIII i del primer del XIX. Tot i la tendència general, Vila-rodona aconseguí, encara que lleument, incrementar la població entre 1787 i 1842, passant de 1.428 habitants a 1.679.

La crisi econòmica i demogràfica anava paral·lela a la crisi del poder local i senyorial, tal i com ens demostren alguns enfrontaments que es produïren a Vila-rodona el darrer terç del segle XVIII i que qüestionaven el domini jurisdiccional del capítol de Barcelona sobre la vila. Prenem com a exemple el conflicte que enfrontà, l'any 1783, Bartomeu Parera, pagès, nomenat batlle de Vila-rodona pel bisbe de Barcelona "*barón y señor jurisdiccional*", pel bienni 1784-1785, amb uns desconeguts que l'incendiaren la casa la vigília de la pressa de possessió com a batlle. Parera no arribà a ocupar el càrrec ja que l'incendi, com ell mateix deia, estava directament relacionat amb aquest nomenament: "*fue algún malcontento de haverme su Ilustrísima nombrado por tal Bayle y a fin de espantarme para que no administrase justicia durante mi empleo*", afegia que temia que els incidents es poguessin tornar a repetir i per això renunciava al càrrec: "*y temer que pudiendo ser este exceso efecto de la malicia de algunos descontentos de su nombramiento, los repitieran en lo sucesivo*"⁵. No era aquest un fet aïllat, com assenyala el jutge ja que s'havien produït fets semblants abans; per això s'atorgà al jutge ordinari per part del bisbat de Barcelona tota la jurisdicció sobre les seves baronies. Els anys 1773-1774, que també havia estat nomenat batlle Bartomeu Parera, també li havien embrutat les parets de la seva casa, i li tallaren dotze oliveres. Declararen set testimonis en el judici; tots descriuen acuradament els fets, però cap d'ells no assenyala els culpables de l'acció, cosa que ens dóna a entendre una certa complicitat d'una part de la població.

No s'acabaran aquí els incidents per aquest tema a Vila-rodona; així l'any 1786 esclatà un nou conflicte, que ja s'havia donat en el nomenament del batlle pel bienni 1779-1780. En aquests cas els regidors de la vila es planten davant el bisbe perquè aquest havia

1820 el clero del obispado de Barcelona: Relaciones de los diezmos y derechos de estola del Panadés", plec quart. Per a una visió global del corregiment de Vilafranca on estava inclosa Vila-rodona, vegeu Ramon ARNABAT: *Vins, aiguardents, draps i papers. Economia i societat al corregiment de Vilafranca al tombant dels segles XVIII i XIX*, Vilafranca del Penedès, 1997.

⁴ Per començaments del segle XIX, vegeu Catalunya al *Diccionario geográfico de Pascual Madoz (1845)*, 2 vol. Barcelona, 1985, i Sebastián MINANO: *Diccionario geográfico-estadístico de España y Portugal*, Madrid, 1826.

⁵ Plet servat a l'Arxiu Judicial de Vilafranca del Penedès (AJVP), processos del segle XVIII, caixa LI-3 (1783).

nomenat un batlle pel bienni 1787-1788, el pagès Gregori Guinovart, sense esperar a rebre la terna presentada pels regidors:

“Nombramos a Gregorio Guinovart a quien cometemos la jurisdicción, para que administre justicia en los Vasallos en esta nuestra villa y su término [?] y debidamente todo odio y amor propuesto. Y mandamos al Ayuntamiento y Vasallos de la misma villa y su término que le tengan por tal Bayle, y que le guarden las exempciones y franquicias que sus antecesores de este empleo han gozado. Y cumplan y executen los mandatos, sentencias y provisiones por aquel hazederas.”

El bisbe al·legava que els regidors havien endarrerit expressament la presentació de la terna, perquè pensaven que així, passat el termini de presentació a la Reial Audiència, serien ells els que elegirien el batlle d'entre els del seu bàndol. La llista arribà a mans del bisbe quan ja havia fet el nomenament, i els regidors es negaren a acceptar el nou batlle per no procedir de la terna presentada⁶. El Reial Acord dictaminà que el batlle nomenat pel bisbe era el legítim i que per tant havia de prendre possessió del càrrec sense retard. El nou batlle prengué possessió del càrrec l'1 de gener de 1787, prèvia prestació del jurament *“de llevarse bien y fielmente en su encargo”*, amb la presència de l'ajuntament en ple: quatre regidors, dos diputats i dos síndics, sota pena de 200 lliures a aquell qui s'hi oposés. El batlle rebé la vara de batlle, les claus de la presó, una de les tres claus de l'arca municipal i una clau del pòsit. Malgrat tot, el regidor degà (Joan Pena), els regidors segon (Josep Andreu) i quart i el síndic procurador es mostraren favorables a mantenir el recurs presentat davant la Reial Audiència, mentre que el regidor tercer (Fèlix Gens), els dos diputats (Joan Solé i Llorenç Domingo), i el síndic personer (Antoni Gavaldà Pujol) votaven en contra. De fet a l'hora de prendre possessió el batlle, el regidor degà manifestà que l'atorgava *“con la expresa protesta de no perjudicarse el Ayuntamiento sobre el recurso que tiene pendiente ante el Real Acuerdo”*.

Tot plegat ens mostra que un sector de la població, encapçalat pels regidors de l'ajuntament que representen les classes més benestants de la vila, inicien una ofensiva contra el domini jurisdiccional del bisbat de Barcelona. Aquesta conflictivitat dividirà la classe benestant, ja que una part d'aquesta estarà molt lligada als interessos de l'economia senyorial i es posarà al costat dels senyors per a defensar els seus privilegis i les seves rendes, com mostra aquest cas de Vila-rodona.

A Vila-rodona, si bé la jurisdicció era del bisbe de Barcelona, el dret al delme era compartit entre aquest i Magdalena de Reart i de Copons, mentre que la primícia restava en mans del rector. El cobrament del delme es feia per mitjà d'arrendataris, com Miquel Garriga de Bràfim que tenia arrendats tots els delmes del bisbat de Barcelona a

⁶ AJVP, processos segle XVIII, caixa LII-4 (1786).

l'Alt Camp⁷. Cal recordar que la resistència al pagament de drets senyorials augmentà considerablement a partir de la guerra del francès a causa del desgavell polític i social que comportà i dels decrets de les Corts de Cadis, i encara va prendre nova embranzida amb la revolució de 1820, com assenyalava el rector de Vila-rodona:

“Desde que han venido los Franceses, tanto más malamente pagan esas gentes, lo que tienen obligación, y cada año han rebaxando, de suerte que jo temo que en lo venidero nada paguen por la Primicia. En el año presente se ha hecho una cosecha más que mediana, excepto la cebada, que el frío mató casi toda, no obstante eso no me han pagado ni la tercera parte de lo que debían darme, y si así proceden habré de pedir al superior se digne admitirme la renuncia de esta Rectoría, porque no puedo mantener el Vicario, darle el Salario, y a los demás que me sirven”⁸.

L'INICI DEL TRIENNI (1820)

Vila-rodona i una bona part de l'Alt Camp restaren dins el partit de Vilafranca en la divisió que realitzà del territori català les Corts l'any 1820, tot i que la majoria de pobles quedaren inclosos als partits de Montblanc i Tarragona. Quan es procedí a la discussió sobre la divisió provincial de Catalunya, la majoria de pobles de l'Alt Camp es decantaren per la capitalitat de Tarragona enfront de la proposta de Reus. Així els ajuntaments de Valls, Nulles, Puigpelat, Vallmoll, el Pla Santa Maria, Alió i Vilabella es dirigiren a les Corts en favor de Tarragona argumentant que:

“La circunstancia de ser Tarragona puerto de mar hace que resida allí el Comercio por mayor y las comodidades mercantiles de aquel punto son bien demostradas por el aumento rápido no solo de su población, sino del mismo Comercio, ramo que fomenta la agricultura y artes que son las tres bases de la riqueza pública. No es menos sensible el ser aquel un punto fortificado habiendo ya hecho conocer la experiencia en la época de la invasión francesa.”⁹

L'ajuntament de Tarragona correspongué als pobles de l'Alt Camp que li havien donat suport, manifestant que en cas que Tarragona no fos la capital, abans de Reus, ho haurien de ser Valls, Montblanc, Vilafranca, Vilanova o Tortosa¹⁰. En les eleccions per a diputats

⁷ Dades referides al quinquenni 1801-1805, i servades a l'Arxiu de la Comunitat de Preveres de Santa Maria de Vilafranca del Penedès (Arxiu del Museu de Vilafranca).

⁸ Cartes dels rectors Vicenç Morer amb data de 24 de desembre de 1820 (ADiocB, “Delmes i drets d'estola”, plec quart). Vegeu també ARNABAT: *Liberals...*, pàg. 31-44 i Ramon ARNABAT (coord.): *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim*, Barcelona, 1997.

⁹ Exposició de l'ajuntament de Valls a les Corts amb data de 26 de febrer de 1821 (Archivo del Congreso de Diputados (ACD), lligall 78, expedient 74).

¹⁰ Vegeu *Acuerdos, 1823-I*, vol.30, sessió de 27, 29 i 31 de gener, doc.106, 113, Arxiu Històric Municipal de Tarragona (AHMT).

provincials de la nova diputació de Tarragona, sortiren elegits per Valls Joaquim Andreu i Pau Baldrich¹¹.

Un altre tema a destacar, en els inicis del Trienni, és que, arran de l'organització de la MNV, moltes viles i ciutats es negaren a pagar el servei de les esquadres de Valls. A més cal considerar que les Corts els havien donat la raó al manifestar el 18 de novembre de 1820 que:

*“teniendo presente que el pie y la organización de esta Escuadra es poco conforme a los buenos principios, y sumamente costoso han acordado igualmente las Cortes que el Gobierno atienda al objeto principal de su instrucción que es la seguridad de los caminos, por los mismos medios que lo verificó en otras provincias donde no hay tales escuadras o fuerza militar análoga”*¹²

El diputat català Joan de Balle havia proposat a les Corts a començaments d'octubre de 1820 la supressió de les esquadres de Valls i que en cas de subsistir, s'incloguessin en el pressupost de l'exèrcit, i que el proper any econòmic es descomptés a Catalunya el que havia pagat aquest any per aquest concepte:

*“teniendo a la vista el reglamento de las expresadas escuadras, observan que siendo su pie y organización poco conforme a los buenos principios, excesivamente costoso, pues 252 plazas que debían tener cuestan nada menos que 687.291 reales al año, puede y debe decirse al Gobierno atienda al objeto principal de su institución, la seguridad de los caminos, por los mismos medios que lo verifica en otras provincias donde no hay escuadras o fuerza militar análoga.”*¹³

Una posició contrària defensà el Cap polític de Catalunya que demanà a les Corts el manteniment de les esquadres de Valls “*por la utilidad del servicio que prestaban*” i perquè el seu cost era de 880.428 rals i no de 3.000.000 com s'havia dit¹⁴. Finalment, a finals de juny, les Corts aprovaren el dictamen de la Comissió suprimint les esquadres de Valls d'acord amb l'ordre de 8 de novembre de 1820, tot recomanant al govern els seus membres “*para colocarlos en el resguardo militar*”¹⁵.

Valls i Vila-rodona foren els principals nuclis liberals de l'Alt Camp, com mostra el fet que fossin les viles que disposaven d'una Milícia Nacional Voluntària (MNV). El mes de juliol de 1820 la MNV de Valls estava formada per setanta-dos homes: dos oficials, un sergent, vuit caporals, tres tambors i cinquanta-vuit milicians; això significava el 5% dels

¹¹ *Acuerdos, 1820-I*, vol. 22, sessions de 23 de març i 25 d'abril, AHMT.

¹² *Vegeu Actes municipals, 1821-1824*, sessions de 14 i 27 de març de 1821 (Arxiu Històric Municipal de Reus).

¹³ *Diario de Sesiones de las Cortes (DSC)*, 1820, t.III, pàg. 2.118, sessió 125, de 6 de novembre.

¹⁴ *DSC*, 1821, t.III, pàg. 1.849, sessió 88, de 26 de maig.

¹⁵ *DSC*, 1821, t.III, pàg. 2.518, sessió extraordinària de 26 de maig.

1.400 homes d'entre 16 i 50 anys de la vila¹⁶; mentre que a Vila-rodona es formà una companyia d'una cinquantena d'homes que representaven el 16% dels homes d'entre 16 i 50 anys. El capità de la MNV de Valls era el propietari Andreu Lleonart que, a més, era membre de la maçoneria¹⁷.

L'ajuntament de Valls feia una descripció de la situació real de seva MNV el mes de juliol de 1820:

“Los Individuos alistados lo están según el Reglamento del Rey de 24 de Abril del corriente año de 1820. Los individuos vestidos lo han verificado de los fondos que les ha proporcionado el Ayuntamiento, y para armarles ha hecho este cuerpo la competente solicitud al Excmo. Sor. Capitán General y de los que faltan a vestirse y armarse se ha ofrecido uno a hacerlo a sus costas. El Ayuntamiento para costear los vestuarios referidos se ha valido de un préstamo reintegrable de los fondos del ramo de carnes y considera que para costear los que faltan no hay arbitrio menos gravosos a la Población que el de la imposición de un sueldo por libra carnicera de carnes. El número de plazas que queda manifestado compone dos tercios de compañía. Residen en esta Villa de Valls. El primero de los individuos anotados en la casilla de Oficiales en quien recayó el nombramiento de teniente expone su renuncia por su continua ocupación que le acarrea la práctica de Notaria que ejerce y otras razones fundadas por lo que aunque en la votación ha reunido la mayor parte de los votos no se le ha dado a reconocer, no ha tomado posesión ni ha hecho la menor función demostrativa de la toma de dicha posesión, antes bien insiste en su renuncia y dimisión del empleo, y este Ayuntamiento es de [l] parecer [que] se le debe admitir atendidas las antedichas razones.”¹⁸

ELS PRIMERS CONFLICTES: ESGLÉSIA, DESAMORTITZACIÓ I SENYORIUS (1821)

El volum de la terra que es desamortitzà durant el Trienni fou poc comparat amb la totalitat de la terra conreada, excepte algunes comarques com l'Alt Camp a causa de les importants possessions que hi tenia el monestir de Santes Creus. Comparteixo la idea que la forma com es produí desamortització contribuí a engròssir les files reialistes, i així ho sembla indicar el fet que la comarca de l'Alt Camp, directament afectada per la desamortització dels béns del monestir de Santes Creus, fos un focus important d'enrolament reialista. Però, considero que la desamortització fou un aspecte més dels molts que conflüen (contribucions, agitació religiosa, conflictes anteriors, crisi econòmica...) en

¹⁶ Informe datat a Valls el 13 de juliol de 1820 (*Acuerdos, 1820-II*, vol. 23, doc. 337, AHMT). Les dades dels homes d'entre 16 i 60 anys a *Acuerdos, 1820-II*, vol. 23, doc.378 (AHMT).

¹⁷ “Lista numº 1º de Militares que han sido Masones”, vol. 72 dels “Papeles Reservados de Fernando VII” de l'Archivo del Palacio Real de Madrid (APRM).

¹⁸ Vegeu l'informe de l'ajuntament de Valls amb data de 13 de juliol de 1820 (*Acuerdos, 1820-II*, vol. 23, doc. 339-340).

aquesta conjuntura i que van fer possible que la contrarevolució tingués un suport popular important, sobretot al camp.

La desamortització de terres a l'Alt Camp afectà plenament les terres en mans del monestir de Santes Creus, com mostra el quadre 1. El valor de les terres desamortitzades en aquesta comarca fou de més de dos milions i mig de rals, una quantitat força important, sobretot si tenim en compte que aquestes terres es concentraven als municipis d'Aiguamúrcia i les Pobles, on es desamortitzaren 3.339 jornals (una sisena part de les terres del terme municipal), la majoria boscos, però també una quantitat important de terres de conreu: vinyes, sembradures, oliveres, etc. L'adquisició d'aquestes terres fou realitzada per tan sols tres compradors forans de la comarca: Pau Tarrada, Marià Vallès i Pere Prats¹⁹.

Quadre 1. La desamortització a l'Alt Camp. Monestir de Santes Creus

<i>mes</i>	<i>municipi</i>	<i>taxació</i>	<i>remat</i>	<i>comprador</i>
	<i>terres</i>			
juny	Aiguamúrcia i Pobles	693.549	832.494 120%	Pere Prats de l'Hospitalet
juny	Aiguamúrcia i Pobles	216.782	738.075 340%	Marià Vallès, comerciant de Barcelona
juliol	Aiguamúrcia i Pobles	503.552	719.187 143%	Pau Tarrada, comerciant de Barcelona
juliol	Aiguamúrcia i Pobles	95.032	117.039 123%	Marià Vallès, comerciant de Barcelona
	sots-total	1.508.915	2.406.795 162%	
	<i>edificis</i>			
abril	Aiguamúrcia*	991.189		
	<i>molins</i>			
abril	Pont d'Armentera	153.395		
	total	2.560.190		

* Es posaren a subhasta però no es vengueren (eren l'edifici del monestir i edificacions annexes).

Font: Elaboració pròpia a partir del Registre d'Hipoteques de Vilafranca, llibres dels anys 1821-1822 (Arxiu del Museu de Vilafranca), i Diari de Barcelona, 9 d'abril de 1821.

La supressió de la majoria de monestirs i convents, i la desamortització dels seus béns, foren aspectes clau del conflicte entre una bona part de l'Església. A l'Alt Camp tan sols restaren divuit franciscans a Alcover i quatre carmelites calçats a Valls, mentre se suprimia el convent de Vila-rodonà²⁰. Els conflictes no eren pas sempre oberts, com ens demostra el conflicte entre l'ajuntament de Vila-rodonà i el rector Vicenç Morer²¹. En aquest cas

¹⁹ Una visió més general de la desamortització al corregiment de Vilafranca a ARNABAT: *Liberals...*, pàg. 102-114.

²⁰ Arxiu de la Diputació de Barcelona (ADB), lligall 168, expedient 2.

²¹ AdiocB, "Expedientes e Informaciones", caixa 1821-II, expedient 620.

l'ajuntament i el Cap polític basaven la sol·licitud de desposseir de la rectoria a l'esmentat clergue en que, per una banda es mostrava contrari al nou sistema: “*en todo un año, que no solamente no ha explicado, si que ni aun ha leído la Constitución Política en esta Parroquia*”, i a més, el dia de les eleccions municipals llançà una atac contra les autoritats constitucionals; per l'altra no complia els seus deures com a capellà, ja que es negava a fer el nombre de misses i en els horaris adients perquè hi poguessin assistir tots els veïns, motiu pel qual l'ajuntament manà que “*no se celebre misa alguna sin el toque acostumbrado de la campana*”.

Però no tot el clergat fou contrari al sistema liberal; alguns membres de l'Alt Camp li donaren suport, com Ramon Pedrola, carmelita de Valls acusat de ser “*muy afecto a los revolucionarios*” i de participar a les reunions exaltades; Josep Prats, vicari de Rocafort de Queralt, que “*procuró con esfuerzo que el Maestro enseñase a los niños la Constitución, publicó también al pie del Altar que el rector iba con los facciosos*”; Josep Duran, carmelita i vicari del Milà, fou capellà de milicians, tot i que segons els absolutistes no fou “*nada malicioso, dispuesto siempre a confesar, asistir enfermos, decir Misas penales y a servir a todo el mundo*”, i Tomàs Caballé, vicari (natural de la Ribera) liberal: “*ya abultando las fuerzas enemigas, y aplaudiendo las operaciones de las llamadas Cortes, ya predicando con ardor a favor de la Constitución y contra el héroe Trapense y somatenes con términos las más humillantes.*”²²

Un altre tema que provocà una airada disputa a les Corts i als pobles, fou el de l'abolició dels senyoriis. Mentre es discutia el projecte a les Corts, des de Catalunya diferents ajuntaments enviaren mostres de suport a la supressió dels senyoriis. Així els ajuntaments de Valls, Puigpelat, Bellavista, Casafort, Alió, Nulles i Vallmoll enviaren el mes d'abril de 1821, a través de la Diputació catalana, un escrit a les Corts reclamant “*que se apruebe el dictamen de la comisión de las Cortes sobre Señoríos que está discutiéndose*”²³. Per aquests pobles, el problema estava en la interpretació que s'havia fet del decret de 6 d'agost de 1811, i afegien que els pobles estaven defraudats, motiu pel qual calia aprovar el dictamen de la Comissió:

“Los pueblos de la Provincia de Cataluña se juzgaban en una buena parte aliviados de los males del antiguo régimen y la agricultura respirava un nuevo aire de vida y de consuelo con el memorable decreto de las Cortes del reyno de seis de Agosto de mil ochocientos once sobre Señoríos, cuando las equivocadas interpretaciones que se han dado [...] aquel decreto les ha sumido en la mayor amargura; Sería digámoslo así nulo el citado decreto quando los prestadores a Señoríos territoriales y solariegos deviesen justificar no ser aquellos

²² Arxiu de l'Arquebisbat de Tarragona, “Creus”, “Justificació de la Conducta del Clergat i Seglars. 1820-1824”. Sobre el comportament del clergat a les terres tarragonines vegeu Pere ANGUERA: “La ideologia del clergat tarragoní a la crisi de l'antic règim”, dins *Anuari. 1990-1991. Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica, Moderna i Contemporània de Catalunya*, Tarragona, 1992, pàg. 91-149.

²³ ADB, lligall 20, expedient 1. La Diputació va trametre a les Corts la sol·licitud el 14 d'abril de 1821. Es presentà el dia 24 d'abril (DSC, 1821, t.II, pàg. 1.245, sessió 56).

de propiedad particular, ya por la dificultad o quasi impocibilidad de hacer la tal justificación, ya también porque aún hecha muchos no quedarían compensados de los gastos de hacerla con lo que ella les produciría."²⁴

La Diputació de Catalunya es manifesta d'acord amb aquestes exposicions: "esta Corporación abunda en los mismos principios e ideas" i s'adreça a les Corts "solicitando que se aprueba el dictamen de la Comisión de las Cortes sobre Señoríos que está discutiéndose"²⁵. Finalment les Corts aprovaren un decret favorable als pobles, però els rei es negà a signar-lo fins l'any 1823.

ELS AIXECAMENTS REIALISTES (1822)

Tot i que des de l'inici del Trienni Liberal hi hagueren moviments contraris a la Constitució, no esclataran revoltes armades fins la primavera de 1821, i encara de forma molt minoritària. Caldrà esperar un any, a la primavera de 1822, per veure l'aparició de partides anticonstitucionals que reben el nom de reialistes arreu del país. Serà precisament ara quan s'aixequin les dues partides més importants que voltaran per l'Alt Camp, la de Joan Romagosa (carboner de la Bisbal del Penedès) i la del Trapense (Antonio Marañón, frare de la trapa de Santa Susanna). Aquestes partides es movien àmpliament pel Penedès, el Camp de Tarragona i la Segarra.

L'inici de la brega per aquestes contrades fou el 5 de maig a Bonastre, on la partida de Joan Romagosa derrotà una columna de milicians i tropa²⁶. Romagosa prosseguí la seva actuació entrant a Vila-rodona el dia 7²⁷, el 8 al Vendrell, i el 10 a Valls. La partida reialista que entrà a Valls estava comandada pel "Tòfol" de Tàrrega, i patí una important davallada, ja que un cop dins la vila, els tancaren les portes i els dispararen des de les cases, els terrats, els balcons, les finestres, causant-los entre 30 i 40 morts, mentre que també moriren dos oficials i sis milicians²⁸. El diputat català a les Corts Surrà i Rull contraposava la decidida defensa dels habitants de Valls a l'atac reialista, a la passivitat que demostraven altres pobles de Catalunya davant les accions dels reialistes i es donaven algunes pistes sobre com els reialistes podien fer-se amb el suport actiu d'una part de la població catalana: "el mal no existe en la sangre de los catalanes, el oro extranjero, el fanatismo, la hambre y la miseria son los que reúnen esas hordas de bandidos. [...] no es el pueblo catalán, sino cuatro miserables facciosos los que, a pretexto de religión, se arman con el puñal para asesinar a su madre Patria."²⁹ Mentre, el gruix de la partida de Joan Romagosa es desplaçava al Penedès i l'Anoia. No sempre, però, els reialistes aconseguen entrar a les viles que atacaven, i són especialment

²⁴ Exposició amb data de 22 de març de 1821 (ACD, lligall 34, expedient 3).

²⁵ Ofici amb data de 14 d'abril de 1821 (ACD, lligall 34, expedient 4).

²⁶ *Diario de Barcelona*, núm. 135 i 147 de 15 i 27 de maig de 1822.

²⁷ Vegeu la descripció d'aquesta entrada reialista a SANTESMASES: *El segle XIX...*, pàg. 22-28.

²⁸ *Semi-Semanario Ilerdense*, núm. 3, de 15 de maig de 1822, pàg. 7.

²⁹ DSC, legislatura de 1822, tom II, sessió 97 de 17 de maig, pàg. 1.400.

importants els casos de Capellades (10-11 i 30 de maig)³⁰ i Santa Coloma de Queralt (13-16 de maig)³¹.

Una altra partida apareixerà a l'Alt Camp ben aviat, la de Joan Rafi Vidal, amb un centenar d'homes mantinguts per ell mateix, i que ben aviat es posaria les ordres de Romagosa³². Joan Rafi deia que era “*hasta entonces era labrador y como a tal cuidaba los bienes de su padre, maestro de primeras letras con título real en Vilabella*”, però que un seguit de fets l'impulsaren a aixecar-se contra els constitucionals:

*“A impulsos del zelo que en todos tiempos ha manifestado el exponente y su casa a favor de la Santa Religión y el rey su señor Dn Fernando 7º de Borbón; en el glorioso día cinco de Mayo del corriente año, fue su hijo primogénito Don Juan Rafi, de los primeros que se levantaron con el comandante Don Juan Romagosa contra el fatal sistema constitucional, y formando una División con el citado Romagosa, atacaron y dispersaron con el mayor valor una considerable División de Milicianos voluntarios de las villas de Reus y Valls, de cuyas resultas quedaron muertos en el Campo de Batalla, la mayor parte de los Enemigos. Enardecido el nombrado hijo, con el mencionado loable zelo que siempre le ha distinguido a favor de la Religión y de su rey; a pesar de hallarse ya casado, con dos hijos, una hija y su Mujer en Cinta, no tubeó en dejar su patrimonio y la casa del exponente en que vivía y siguiendo desde entonces la citada División del citado Romagosa, que lo nombró capitán de la Primera compañía de su División y posteriormente por la Regencia del Reyno, fue nombrado comandante de la citada división ha combatido contra los enemigos con el valor que es publico y consta a S.A. la Regencia del reyno, con cuyo motivo se ha servido S.A. distinguirle nombrándole Comandante o Gobernador de los fuertes de la Seo de Urgel [...], cuyos fuertes con el valor que consta a todo el mundo defiende en el día por su rey.”*³³

A la zona del Baix Penedès, Alt Camp i Tarragonès continuava l'actuació de petites partides reialistes que es dedicaven a trencar les plaques de la Constitució i a recaptar fons refusant sempre l'enfrontament obert amb les tropes liberals, com les d'en Campanera, la de “l'Estudiant”, i la d'en José Elias Courten³⁴. La partida de “l'Estudiant” de Figuerola

³⁰ *Diario de Barcelona*, núm. 134 i 135 de 14 i 15 de maig de 1822.

³¹ *Diario de Barcelona*, núm. 136 i 147 de 16 i 27 de maig de 1822. Sobre l'encerclament de Santa Coloma de Queralt vegeu Joan SEGURA i VALLS: *Historia de Santa Coloma de Queralt*, Santa Coloma, 1953, pàg. 417 i *Història del Santuari de Sant Magí*, Santa Coloma de Queralt, 1994 (especialment, les pàg. 64-83); Salvador PALAU RAFECAS: “Espurnes de l'aixecament reialista (1822-1823) a Santa Coloma de Queralt” dins *La Segarra*, núm.71 (1985), pàg. 16-17.

³² Hisendat de Vilabella, participà, també en la brega de Bonastre i acostumava a acompanyar a Joan Romagosa en les seves accions. Vegeu Jaume AGUADÉ: “Un heroi de Vilabella. El coronel Joan Rafi i Vidal, cabdill dels malcontents”, dins *Joc Vell i Voltes*, núm. 20-21 (1973), i *Vilabella. Història i vida d'un poble*, Valls, 1990, pàg. 105-119.

³³ Lligall 4 Mp 369 de l'Arxiu Departamental dels Pirineus Orientals (ADPO).

³⁴ ADB, lligall 167.

amb un centenar d'homes, donava cops de mà a les tropes que transitaven entre Cervera i Tarragona, sobretot al seu pas per l'Alt de Cabra, i no desaprofitava l'oportunitat de baixar fins a la plana litoral i prelitoral per a imposar contribucions, i la d'en Campanera que actuava pel Baix Penedès, on "*continuamente van reclutando y pagando bien a sus reclutas*"³⁵.

La partida del Trapense seguia una altra estratègia que consistia en atacar per sorpresa les tropes liberals, a la Segarra, la Conca de Barberà i l'Alt Camp, i trencant plaques de la Constitució a pobles petits que no oferien resistència. Utilitzant sovint en els seus enfrontaments amb les tropes liberal l'ajut dels sometents locals. Els reialistes aconseguiren aixecar sometents a Bràfim, Vilabella, i Montagut.

De fet, al llarg del maig de 1822, el Penedès, la Conca de Barberà, l'Alt Camp i la Segarra es convertiren en el centre de l'enfrontament entre reialistes i liberals. La partida de Joan Romagosa voltava el mig miler d'homes tot i que no gaire ben armats (sabres, pals, escopetes, trabucs i fusells) a mitjan mes de maig, i s'incrementà fins el miler d'homes a la fi del mes; per la seva banda el Trapense disposava d'uns tres-cents homes que formaven la tropa permanent, però sovint mobilitzava els sometents locals de la Conca de Barberà i l'Alt Camp que li permetien de mobilitzar mig miler més de persones per a actuacions concretes. Aquest mes de maig, el centre neuràlgic de la revolta reialista era la ciutat de Cervera, on s'havia aixecat Pau Miralles, i allà hi anaren a parar, perseguides per l'exèrcit, les partides de Romagosa (amb uns mil homes) i la del Trapense (amb uns nou-cents), que havien estat expulsats de la Conca de Barberà i de l'Alt Camp.

Sembla que els reialistes es movien bastant a l'ample (uns cops per necessitats i uns altres per estratègia militar) com demostren els llargs itineraris que feia la partida de Romagosa, i deixà escrits el soldat Xaconín:

*"ce.n anàrem cap a vora Roca-fort y en lo en[de]mà ce.n anàrem a Seral, y Seral enfora, anàrem a dormi a Santas Creus y en l.andemà ce.n anàrem a Maumell. Ce.n anàrem a dormi a la Bisbal y de la Bisbal çe.n anàrem cap a Vallvei de Ortigos a fer-li paga un pago y, de allí estan, ce.n anàrem a Valls y allí tinguérem un foch, que ne varen mata, dels nostres 3 y de farits 9. Y se.n anàrem a Alió y allí fem nit. Y de allí anàrem a Santas Creus y, de allí estan, sa.n anàrem al Pla y del Pla det a Cabra y s.en anàrem tot saguit det a Sarvera."*³⁶

El Cap Polític de Tarragona, després del seu periple pel Baix Penedès, Alt Camp i Conca de Barberà, feia una radiografia força precisa de l'estat de la rebel·lió als corregiments de Vilafranca i Tarragona:

³⁵ Informe del batlle del Vendrell al de Vilanova amb data de 23 de juny de 1822 (Lligall 2.236 de l'Arxiu Històric Municipal de Vilanova i la Geltrú).

³⁶ Ramon ARNABAT, Manuel BOFARULL, Joan Anton VENTURA (editors): *La llibreta d'en Xaconín. Un guerriller reialista del Penedès, Vilafranca del Penedès, 1993, pàg. 71-72.*

“he tenido el disgusto de encontrar dolorosamente extraviados a los infelices habitantes de la parte montañosa de la Provincia; y aunque la miseria a que se ven reducidos habrá contribuido en gran manera a disponer los ánimos, todavía contemplo como principal causa los manejos hipócritas y ridículas farsas con que algunos eclesiásticos, indignos de pertenecer a la gran Nación Española, han procurado seducir a los incautos y sencillos labradores; y como al mismo tiempo haya observado que los Alcaldes y Ayuntamientos de algunos pueblos en vez de oponerse a las destructoras tentativas de los facciosos, las han protegido, o tolerado con criminal indiferencia.”³⁷

El comandant de les forces governamentals, Manuel Sesé, també es feia d'aquest fet: *“tres mil somatenes al menos a toque de caracoles y ruido de campana, se presentaron en aquella comarca [Alt Camp] tomando los puntos más elevados y haciendo fuego en todas direcciones.”³⁸*

L'actuació de les partides quan entraven en algun poble o vila es regia per una mena de cerimonial que es repetia amb minuciositat, primer es trencava o afusellava la placa de la Constitució als crits de “Visca el Rei”, “Visca Déu”, “Visca la verge”, “Visca els sants” i “Mori la Constitució”, després es requisaven les armes als milicians i se saquejaven i/o cremaven les cases de destacats liberals (sobretot milicians), s'imposava una contribució que podia recaure en tota la població o en els liberals i que donava lloc a una treballada negociació entre la partida i les autoritats municipals, i finalment es feia una crida o pregó demanant voluntaris³⁹.

Una altra de les formes d'actuació de les partides realistes era l'atac a partides de milicians o de tropa que deambulaven pel territori, utilitzant sempre la tàctica de la guerrilla aprofitant el seu bon coneixement del terreny i el suport dels sometents locals, com el que efectuaren el dia 8 de maig les tropes del Trapense i els sometents dels pobles de Rocafort i Sarral (uns 700 homes), sobre la Milícia d'Igualada a Barberà⁴⁰. La descripció que en feia el comandant de la Milícia igualadina Celoni Ribas sorprèn pel sometent era prou dantesca:

“rodeada por todas partes por un inmenso gentío armado, que les hacían un obstinado cuan continuo fuego [...]. Una horrorosa lluvia de balas caía incesantemente sobre el terreno que pisaban estos valientes [...]. Y no pocas veces se abrieron paso a la bayoneta por entre aquella fanática muchedumbre capitaneada por los infames cabecillas Romagosa y el fraile Trapense. Al paso que el cansancio y la fatiga iba debilitando la fuerza de esta pequeña

³⁷ Circular de 10 de maig de 1822 (Arxiu Històric Municipal d'Igualada, lligall 35, expedient 27).

³⁸ Informe del comandant Manuel Sesé al comandant militar de Tarragona, Miguel de Haro, amb data de 2 d'agost de 1822 (Archivo Histórico Militar, Sección 2ª, 4ª, “Guerras de Fernando VII”, carpeta 2).

³⁹ Vegeu l'exemple de Vila-rodona el 7 de maig descrit per SANTESMASES: *El segle XIX...*, pàg. 22-28.

⁴⁰ *Diario de Barcelona*, núm. 131, 133 i 147, d'11, 13 i 27 de maig de 1822.

tropa, la multitud amotinada que les daba caza iba engrosándose instantáneamente con los refuerzos de los somatenes de los pueblos circunvecinos fanatizados por el horrisono eco de las campanas."⁴¹

A l'hora d'anàlitzar la base geogràfica i social del realisme, no podem limitar-nos a l'estudi de les partides, ja que aquestes eren, tan sols, una part del moviment realista. Cal que ens apropem, com hem pogut constatar, a l'actuació del sometent, i aquest abastà un camp social i geogràfic més ampli que els de les partides, cosa que ens permet apreciar l'heterogeneïtat que presentava el realisme. Pel que fa a les formes d'organització i d'acció ens sembla interessant de destacar el paper que hi va jugar el sometent. Aquí cal fer esment que la partida d'en Romagosa era molt flexible i així, al nucli central format, majoritàriament, per jornalers i pagesos pobres, s'hi afegien sovint, per a actuacions a la comarca i al toc de sometent, altres sectors de la pagesia de pobles de la part septentrional del Baix Penedès i l'Alt Camp.

El sometent, resultat d'una pràctica històrica a les societats de l'Antic règim i assumit com a organisme de defensa de la comunitat rural davant les agressions exteriors i interiors, fou utilitzat tant pels realistes com pels liberals per emprendre accions puntuals i locals: atacar una partida de l'exèrcit o de la Milícia, ocupar alguna població veïna o donar suport a alguna partida de la zona, tot assegurant la seva reraguarda. A l'Alt Camp fou molt més utilitzat pels realistes, fins al punt que les autoritats liberals prohibiren de tocar a sometent als pobles i manaren de treure les campanes dels campanars, ja que s'havia convertit en un símbol de la rebel·lió. Cal recordar que, en les darreres experiències històriques, la guerra Gran i la guerra del Francès, el sometent havia complert un paper clau en el refús dels enemics.

La importància del sometent és prou clara al llarg d'aquest conflicte, ja que era una manifestació més del poder de les classes dominants a nivell local. Així, a Sarraó o Vilabella, el sometent era controlat pels realistes i aquesta població fou una de les que més homes aportaren al moviment realista; en canvi, a Santa Coloma de Queralt estava controlat pels liberals i això va contribuir que aquesta vila fos una de les defensores del liberalisme a la zona. La diferència entre una opció o una altra cal explicar-la en funció de l'opció que prengueren les classes dominants i de la situació econòmica i social de cada poble.

La resposta liberal a aquests aixecaments realistes consistí en la mobilització de la Milícia Voluntària dels corregiments de Vilafranca i Tarragona⁴², per tal d'atacar les partides que s'havien aixecat a l'Alt Camp i la Conca de Barberà "*que dirigidos por un frayle trapense se han sublevado en aquel punto [Poblet] contra el actual sistema constitucional*"⁴³. Per altra

⁴¹ Publicat al Suplement del *Diario de Barcelona*, núm. 147 de 27 de maig de 1822.

⁴² Sobre l'actuació d'aquesta Milícia voluntària vegeu un exemple en el relat de l'expedició de la Milícia d'Igualada al *Diario de Barcelona*, núm. 147 de 27 de maig de 1822.

⁴³ Ofici del batlle d'Igualada al de Manresa amb data de 9 de maig de 1822 (Arxiu Històric de la Ciutat de Manresa (AHCM), lligall 62).

banda, els ajuntaments de les viles més grans de la província seguiren les recomanacions de la Diputació i oferiren treball als jornalers sense feina; fins i tot, el mes de juliol, es constituí una Junta del Districte per donar feina a la gent necessitada, evitant així que s'enrolessin a les partides reialistes a canvi d'un sou.

A començaments de juny les partides de Miralles, Romagosa i el Trapense foren expulsades d'aquestes comarques, i s'endinsaren cap a l'Alt Urgell amb la intenció de conquerir la fortalesa de la Seu d'Urgell i instal·lar-hi una mena de govern reialista, cosa que aconseguiren el 21 de juny. Primer s'hi instal·là un govern provisional de la província de Catalunya, i més endavant (15 d'agost) la Regència d'Urgell formada per l'arquebisbe de Tarragona Jaume Creus, el baró d'Eroles i el marquès de Mataflorida.

A mitjan mes de juliol els homes de Romagosa, que havia tornat a aquestes contrades, es reuniren amb els de Miralles que fugien de Cervera i de Romanillos que fugien de Sant Ramon, perseguits tots ells per Torrijos, Roten i Sesé al capdavant de dos mil quatre-cents infants, cent vuitanta-cinc cavalls i cinc peces d'artilleria⁴⁴.

A finals de juliol Romagosa, que tenia clavada l'espina de Santa Coloma de Queralt, intentà de nou assaltar aquesta vila liberal. Inicià l'atac el dia 23, i hi tornà el dia 26, però tots dos fracassaren i per aquest motiu decidí de posar-hi setge i rendir la vila per fam: "*se'n anàrem a posà lo citi a Santa Coloma [...]. Y una nit volguérem ascalà y no puguérem*", escrivia el guerriller reialista Xaconín⁴⁵. Romagosa, davant la resistència de la vila, adreçà una carta als seus habitants, en la qual hi trobem referències al "mal govern", però sobretot hi trobem l'estratègia, que serà clàssica del reialisme, consistent en dissociar les idees liberals (que poden ser bones) de la seva praxi:

*"voy yo y mi división con hombría de bien, y para defender la ley de Dios, y quitar las picardías que se hacen con el mal gobierno. [...] hasta el presente, en la España, desde que quería mandar la Constitución [ha] habido nada más que un rubatorio manifesto, y sin seguir ni un artículo de la espresada Constitución, lo que se ha seguido [es] el ir contra Dios ir contra los vasallos y limpiar los bolsillos de todos ellos."*⁴⁶

La vila, però, pogué resistir els atacs fins l'arribada d'ajuda el dia 27. Santa Coloma de Queralt fou declarada vila "*eminente constituciona*", i "*benemérita de la Patria*" (medalla d'argent), per la seva resistència "*en los días 19,20,21 del mes de julio del año pasado [1822]."*⁴⁷

⁴⁴ Informe de Jaume Almirall de Castellví, carta de 25 d'agost de 1822 (lligall 2.239 de l'AHMVG).

⁴⁵ *La llibreta...*, pàg. 73.

⁴⁶ Carta de Joan Romagosa al cap dels milicians de Santa Coloma el dia 13 de maig, reproduïda per Celoni Ribas a *Diario de Barcelona*, núm. 147 de 27 de maig de 1822.

⁴⁷ Decret de 4 d'agost de 1823 (reposat el 24 de gener de 1837). Vegeu l'ACD, lligall 51, expedient 134.

Precisament les tropes que sortiren de Valls (uns 700 homes) comandades per Manuel Sesé, amb l'objectiu d'ajudar a Santa Coloma de Queralt, foren atacades al Sarral per una part de les tropes de Romagosa, mentre la resta continuava el setge. Un cop les tropes de Sesé eren a l'interior del poble i entretingudes i desinformades per les seves autoritats municipals, atacà Romagosa amb mil cinc-cents homes i envoltà el poble. La batussa fou molt forta i Romagosa decidí retirar-se cap al Pont d'Armentera i Santes Creus, fins a fer cap a Montblanc, on arribà la resta de les seves forces que havien aixecat el setge davant la imminent arribada d'una altra columna de 800 homes que havia sortit d'Igualada comandada pel coronel Lorenzo Cerezo. Sesé es feia ressò del suport popular i de les autoritats municipal als realistes:

“[les autoritats municipals] lejos de proporcionarme la más remota, se complació en pintarme al gran número de facciosos que sitiaban a Santa Coloma, pues los había visto una Diputación de su seno que el día anterior pasado a visitarlo; y ocultándome hallarse aquellos a poca distancia del Pueblo.

[...] tres mil somatenes al menos a toque de caracoles y ruido de campana, se presentaron en aquella comarca tomando los puntos más elevados y haciendo fuego en todas direcciones.”⁴⁸

El comandant militar de Barcelona, Ferraz, informava d'aquesta manera al Secretari del Despatx de Governació a finals de juliol:

“El General Haro en 27 de Julio da parte de que con noticia que tuvo de hallarse atacado el Pueblo patriota de Santa Coloma de Queralt, (y consiguiente a sus inmediaciones) hizo salir una columna de seiscientos hombres al mando del Capitán graduado de Teniente Coronel D. Manuel Sesé, comandante interino de Infantería del Rey, llevando a su lado el Ayudante de Estado Mayor D. Pedro Alonso. Esta columna encontró a los facciosos en el Coll de Cabra, los desalojó, y habiéndoles perseguido hasta más hallá del pueblo del Serral, se presentó el rebelde Romagosa con mil quinientos hombres teniendo la osadía de atacarlos; y después de un reñido combate, fue batido y perseguido por espacio de hora y media, causándoles gran pérdida. La columna tomó posición en el pueblo de Barberá.

Por aviso del Comandante de Armas de Valls parece hallarse ya libre el Pueblo de Santa Coloma; y ocupado por la Columna del Coronel Lorenzo Cerezo, Teniente Coronel de Murcia.

En parte posteriormente recibido del Comandante General de Tarragona de fecha de ayer me dice, que la Columna dirigida sobre Santa Coloma ocupa aquel Pueblo, habiendo contribuido a librarle de los enemigos que intentaban apoderarse de él. [...].

⁴⁸ Aquestes ratlles i la descripció de la batalla de Sarral a la carta-informe de Manuel Sesé datada a Valls el 2 d'agost de 1822 i dirigida al general Haro (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”).

Además refiere este Comandante General la acción sostenida el 27 por una Partida del Regimiento de Infantería de Málaga al mando del Teniente del mismo Don Simón Ardenas quien con 32 hombres atacó a cien facciosos en el Pueblo de Bonastre, poniéndoles en vergonzosa fuga, y apoderándose de algunas armas y otros efectos.

También anuncia que el cabecilla Romagosa está situado en Pont de Armentera, cerca de Valls, y que toma incremento el espíritu de insurrección de aquella Provincia.”⁴⁹

A Montblanc els reialistes foren dispersats i es tornaren a reunir a l'Espluga de Francolí, des d'on decidiren dirigir-se cap a Vila-rodona. Mentre, les tropes de Sesé, Cerezo i Santa Coloma (en total uns 1.500 homes), discutien la possibilitat d'alliberar Cervera ocupada de nou pels reialistes comandats per Pau Miralles, però Cerezo manifestà que tenia ordres de tornar a Igualada amb els seus 800 homes. Malgrat aquest contratemps Sesé marxà el dia 29 cap a Cervera, ciutat que alliberà fàcilment. Tot i que els reialistes es mantingueren més enllà del prelitoral, els liberals no pogueren impedir l'entrada de Romagosa a Vila-rodona el dia 28 de juliol i que finalitzà d'una manera força tràgica ja que els trenta milicians que s'havien refugiat a l'església foren obligats a rendir-se encenent foc i posant-hi bitxos i ceballots, i després foren afusellats⁵⁰. El comandant liberal Sesé, assabentat que Romagosa estava a Vila-rodona anà en la seva recerca, però aquest aconseguí de endinsar-se a les muntanyes de Selma on mantingué un enfrontament amb Sesé el dia 31 de juliol, després de salvar la persecució del general Haro al coll de Cabra⁵¹. Aquesta campanya costà als reialistes, segons Sesé, uns cent seixanta morts.

La partida de Joan Romagosa restà en aquesta població fins l'atac a Vilafranca el 4 d'agost en companyia dels homes organitzats per José Elias Courten. Aquí pogué reorganitzar les seves forces formades, a més dels que l'havien seguit a la Seu, per d'altres que s'hi incorporaren de nou temporalment i els que formaven part de les petites partides que voltaven la zona (uns cinc-cents homes de les comarques del Baix Penedès i l'Alt Camp).

A mitjan mes d'agost les partides reialistes de Badals i Miralles, amb uns 2.500 homes i artilleria, intentaren de nou conquerir Santa Coloma de Queralt i Cervera, “*que tan bizarramente se han defendido de todos los encarnizados ataques que les han dado los facciosos*”⁵², per consolidar definitivament el seu poder en aquesta zona. Tal i com assenyalava el cap militar de Lleida, “*la pérdida de cualesquiera de estos puntos haría desanimar a los Patriotas de los otros pocos que en toda Cataluña siguen tan heroico ejemplo*”. Per intentar evitar-ho sortí de Lleida el dia 16 d'agost una columna de 900 infants, 30 cavalls i tres peces d'artilleria comandada pel

⁴⁹ Carta datada a Barcelona el 30 de juliol de 1822

⁵⁰ Una descripció acurada a SANTESMASES: *El segle XIX...*, pàg. 25-28.

⁵¹ Circular de Francisco Ferraz de 30 de juliol de 1822.

⁵² Carta del governador militar de Lleida, José Bellido, al Secretari d'Estat i Guerra, amb data de 16 d'agost de 1822 (AHM, S2ª, D4ª, “GFVII”).

Brigadier José Mª Torrijos, que hauria d'actuar d'acord amb les forces disponibles des d'Igualada.

Després de voltar pel Penedès i l'Anoia la columna de Joan Romagosa tornà cap a les terres tarragonines, a finals d'agost, instal·lant-se a l'Alt Camp, on preparà el dia 20, junt a Joan Rafi, una emboscada a les tropes liberals que sortien de Valls. A partir d'aquell moment i fins a final d'agost Romagosa es mourà, conjuntament amb Rafi Vidal i Elias Courten, a cavall dels corregiments de Tarragona i Vilafranca fustigant continuament el desplaçament de tropes liberals, als voltants de Reus i Valls⁵³.

A mitjan mes de setembre Romagosa estava instal·lat entre Vila-rodona i la Bisbal amb uns mil tres-cents homes, als que després s'ajuntaren la partida del Trapense fins a formar un cos d'uns dos mil homes cap el 20 de setembre:

*“Por noticia que se ha adquirido fidedigna se sabe que en el pueblo de Vilarodona se han reunido todas las facciones de Montblanc, Sarreal y sus cercanías constando esta reunión de más de dos mil hombres, y como es presumible según otras varias noticias que no tienen sus Cabecillas para pagarles sus socorros ni aún tener de comer, no sería extraño intentasen dar un golpe a una población de estas Marítimas.”*⁵⁴

L'objectiu dels reialistes, que ocupaven un ampli territori entre els centres liberals de Valls i el Vendrell on exigien “*grandes contribuciones*”⁵⁵, era donar un cop de mà al Vendrell, cosa que intentaren el dia 21 de setembre però no aconseguiren fer-se amb la vila per l'ajuda que prestaren els milicians d'altres viles veïnes i la resistència de la milícia vendrellenca. Els reialistes tornaren a les muntanyes del corregiment de Vilafranca, i per evitar que poguessin tornar a atacar viles del litoral, Mina envià el comandant de la tercera línia de Barcelona, tinent coronel José Cienfuegos a seguir els moviments de Romagosa. Els reialistes foren foragitats del prelitoral del Baix Penedès a finals de setembre per la tropa comandada pels tinent coronels José Cienfuegos i Antoni Baiges. La tropa s'enfrontà amb les partides de Romagosa i el Trapense a la Bisbal el dia 26 de setembre, on cremà algunes cases: “*se ha pegado fuego a la Bisbal y a tres o cuatro casas de campo*”⁵⁶.

⁵³ Per aquestes dies de finals d'agost vegeu *Diario de Barcelona*, de 28 i 30 d'agost de 1822; i ADB, lligall 162, “Correspondència...”.

⁵⁴ Carta del batlle del Vendrell al de Vilanova, datada a 20 de setembre de 1822, a la posdata de la carta s'hi afegia que els reialistes podrien ser més de tres mil. El 23 de setembre, segons l'ajuntament del Vendrell la partida de Romagosa comptava amb uns 1.500 homes i estava situada a Masllorç i Vilabella (lligall 2.237 de l'AHMVG).

⁵⁵ Carta del batlle del Vendrell amb data de 23 de setembre de 1822 (Arxiu Històric del Vendrell, “Copiador de las correspondencias. 1820-1823”).

⁵⁶ *El Indicador Catalán*, núm. 236 de 3 d'octubre de 1822.

Els reialistes tenien bloquejades les principals vies d'accés a Reus en les quals fins i tot cobraven peatges; per exemple a la zona de Montblanc cobraven dues pessetes per càrrega de vi, quatre rals per quartera de blat, i un per rova de farina i canem, segons el testimoni d'un carreter:

*“Ha manifestado el carromatero que le habían hecho pagar 32 pesetas por la libertad de sacarlas, a razón de dos pesetas por carga, según el papelillo adjunto firmado por Romagosa, y su comisario. Ya sabíamos que por cada quartera de trigo les pedían a los tragineros 4 reales de vellón, y uno por arroba de harina, de cáñamo, y de quanto pasa por esta villa [de Montblanch], y es de mucha consideración lo que recogen que cuentan basta para la manutención de la partida del mismo Romagosa. Que los facciosos de la Montaña y de la Conca llevan a Valls y a esa Capital sus frutos y licores, como que de continuo pasan sacos de Avellanas, Vinos, Aguardientes, y que nadie cuyda de averiguar su primera procedencia ni quienes sean sus verdaderos dueños.”*⁵⁷

Per aquest motiu, seguint les ordres que des de Valls i Montblanc havia donat el general Manso, comandant general de les forces liberals a les terres de Tarragona, una columna de la Milícia mòbil comandada per Agustí Coll (comandant militar de Reus) intentà establir-se a Alforja i des d'allà iniciar la ocupació del territori dominat pels reialistes, finalment, però s'establí de forma quasi permanent a les Borges. Les ordres de Manso eren prou clares i ben diferents a la pràctica que seguien els altres caps militars:

*“observando V. la disciplina más rígida para congratular los ánimos, y estenderá V. su comunicación a todos los Pueblos que fuese posible (con inclusión del Priorato), amonestándolos a dejar sus criminales proyectos, para esto convendrá se le presenten a V. los Ayuntamientos, y si estos son puestos por los facciosos se restablecerán los Constitucionales. [...], obrando V. siempre con aquella prudencia y circunspección que tanto reclama el estado actual de las cosas. [...] Pongamos de nuestra parte a los pueblos dándoles exemplo con las virtudes y la disciplina tan necesaria.”*⁵⁸

La guerra s'allargà fins a finals de 1822, però a partir d'aquest moment les principals partides reialistes foren escombrades de les terres de Tarragona pel general Manso, i no tornaren a reparèixer fins a l'entrada dels francesos l'abril de 1823.

⁵⁷ Ofici de l'ajuntament de Reus amb data de 17 de setembre de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

⁵⁸ Carta del general Manso a Agustí Coll, datada a Valls el 28 d'octubre de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”, carpeta 2).

L'ENTRADA DE L'EXÈRCIT FRANCÈS I LA RESTAURACIÓ DE L'ABSOLUTISME (1823)

A finals de juliol els francesos arribaven al Penedès i l'Anoia, mentre el general de l'exèrcit liberal Milans es replegava sobre Montblanc i Valls amb la intenció d'atacar Reus. El dia 28 Manso estava a Altafulla, on ja es coneixien els seus contactes amb els francesos⁵⁹. Aquestes forces foren derrotades a Altafulla, i això obligà les tropes liberals a retirar-se cap a Tarragona. La pressió sobre Tarragona era cada cop més forta i els francesos estaven aquarterats a Altafulla, el Vendrell, Valls i Vallmoll. La vila de Valls encara fou conquerida esporàdicament el 24 de setembre. Les tropes de Milans, estacionades a Tarragona, “se ocupaban en recorrer los pueblos de la inmediación y conducir presos a la plaza para estrecharles el pago de contribuciones y recoger en las poblaciones toda clase de artículos que necesitaba la tropa.”⁶⁰

La capitulació definitiva de la ciutat de Barcelona que comprenia la de Tarragona i Hostalric se signà el 2 de novembre, i el dia 4 entraven els francesos a Barcelona, i el 7 a Tarragona (Eroles tenia el seu quarter general a Valls).

La reinstauració de l'absolutisme no fou una tasca fàcil per al nou govern, sobretot a nivell local, ja que en determinats llocs de filiació liberal com era Vila-rodona els costà de trobar regidors “nets de liberalisme” per reposar els ajuntaments absolutistes. A més en alguns casos, fins i tot els regidors nets proposats pels absolutistes renunciaren als seus càrrecs al·legant motivacions diverses però que traspuaven un refús al nou sistema polític, com mostra el cas concret dels regidors nomenats per l'any 1825 a Vila-rodona, tres demanaren l'exoneració del càrrec. Les raons adduïdes per escapolir-se del càrrec municipal eren diverses, predominant les que manifestaven incompatibilitat entre els seus negocis o el seu ofici i el càrrec o raons d'edat i malaltia.

CONCLUSIONS

A l'Alt Camp trobem dues zones força diferenciades pel que fa als comportaments polítics i al suport que donaren a reialistes i liberals, com podem apreciar en el quadre 2. La part meridional i oriental (Vallmoll, Montferri, Aiguamúrcia, Bràfim, Pont d'Armentera, Vilabella, Querol, Rodonyà i Masllorenc) donà suport als reialistes, sovint mobilitzant els sometents i en d'altres donant homes a les partides reialistes, com mostra el quadre del martirologi reialista durant el Trienni; es tracta de la zona menys desenvolupada econòmicament, però que patí les conseqüències de la crisi agrària de començaments del segle XIX que desestructurà la seva feble economia. La part occidental en canvi es mostrà més favorable al liberalisme, amb els centres de Valls i Vila-rodona; és la zona més lligada a la producció vitivinícola connectada a la comercialització de vins i aiguardents a través

⁵⁹ Carta de Josep Vilar, cap de la milícia, al batlle de Vilanova amb data de 30 de juliol de 1823 (lligall 2.237 de l'AHMVG).

⁶⁰ *Diario de Barcelona*, de 18 de setembre de 1823.

dels mercats de Tarragona, Reus i el Penedès. Aquesta és la zona que ofereix una resistència antisenyorial a finals del XVIII, i que representa a les Corts a favor de la supressió dels senyorijs, com hem vist.

Quadre 2. Pensions als familiars dels reialistes morts durant el Trienni Liberal

<u>Municipi</u>	<u>habitants</u>	<u>reialistes morts</u>	<u>% sobre població 15-40 anys</u>
Aiguamúrcia	759	1	0,7%
Alcover	2.145	2	0,5%
Alió	384	-	-
Bràfim	864	7	4,0%
Cabra del Camp	315	-	-
Figuerola	691	-	-
Masllorenc	553	5	4,5%
Masó, la	180	-	-
Milà, el	160	-	-
Montferri	62	-	-
Mont-ral	432	-	-
Nulles	315	-	-
Pla Sta.Maria	1.465	-	-
Pont d'Arment.	1.158	5	2,2%
Puigpelat	301	-	-
Querol	512	1	1,0%
Riba, la	694	-	-
Rodonyà	299	2	3,3%
Rourell, el	155	-	-
Vallmoll	725	1	0,7%
Valls	7.782	1	0,06%
Vilabella	547	9	8,2%
Vila-rodona	1.428	-	-
total	22.427	34	0,8

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades publicades al Diario de Barcelona, de 3 de març de 1825 al 22 de desembre de 1826.

A tall d'exemple, podem contraposar les dades de Bràfim i Masllorenc on els morts representen un 4,5% dels homes d'entre 16 i 40 anys, o el cas extrem de Vilabella amb el 8% d'homes adults; amb les dades de Vila-rodona que no tingué cap reialista mort, i sí en canvi els milicians afusellats per Romagosa⁶¹. Durant la primera guerra carlina continuen aquestes tendències doncs Vila-rodona tingué morts a l'exèrcit liberal, i en canvi Masllorenc, Bràfim o Vilabella no en tingueren cap⁶².

Malgrat el que hem exposat ens sembla criticable la visió que analitza la geografia del reialisme en funció del radi d'influència dels monestirs més importants de Catalunya. Així, s'explicaria l'important suport que els reialistes van trobar a l'Alt Camp per la influència del monestir de Santes Creus, però no ens explicaria perquè importants viles com Vila-rodona i Valls es mantingueren plenament liberals i defensaren amb la seva sang el nou sistema liberal. És evident que l'agitació del clergat, sobretot del regular, és un factor a considerar, però no es pas l'únic. Aspectes com la desestructuració de l'artesanat i la manufactura tradicional, o la crisi vitivinícola, possiblement expliquen perquè les prèdiques dels monjos de Santes Creus tingueren èxit en algunes poblacions d'aquesta comarca, però no en d'altres.

Aquestes dades ens donen una imatge robot dels comportaments polítics al primer terç del segle XIX a l'Alt Camp, però hem de fugir d'interpretacions rígides que signifiquin comportaments polítics geogràficament homogenis; de ben segur dins la zona que denominem liberal hi hagué reialistes, i a la zona reialista liberals. No pensem, tampoc, que es pugui parlar d'un enfrontament generalitzat entre camp i ciutat, com a explicació de la geografia del reialisme i del liberalisme a l'Alt Camp. En definitiva el conflicte entre liberals i reialistes enfrontà aquells que sortien políticament i econòmicament beneficiats amb el canvi amb aquells que en sortien perjudicats, o almenys s'ho pensaven.

⁶¹ Aquestes dades han estat treballades pel conjunt de Catalunya per Jaume TORRAS: *Liberalismo y rebeldía campesina*, Barcelona, 1976, que proporciona unes dades (pàg. 108-109) que assenyalen que l'Alt Camp seria una de les comarques catalanes amb una relació més alta entre població i morts reialistes, és a dir: un 1,72.

⁶² En base a les dades de les pensions atorgades a les mares, vídues o fills dels soldats i milicians de l'exèrcit liberal (*Diario de Barcelona*, de 20 de març de 1836 al 25 de gener de 1841). Pel conjunt del corregiment de Vilafranca vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg. 219-251.